

Prancūzų kalbos konstrukcijų su veiksmažodžiais *devoir* ‘privalėti’, *falloir* ‘reikėti’ multifunkcionalumas: prancūzų–lietuvių kalbų tekstynu paremtas tyrimas

Vita Valiukienė

Anglų filologijos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius, Lietuva

El. paštas: vita@francais.lt

Anotacija

Straipsnyje aptariamas prancūzų kalbos vienetų *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ morfosintaksinis statusas ir funkcijų įvairovė autentiškos prancūzų kalbos vartosenoje. Remiantis lingvistinėje literatūroje publikuotais tyrimais apie mentalinių ir sakymo veiksmažodžių (*verba cogitandi* ir *verba dicendi*) multifunkcionalumą ir reikšmių įvairovę, šiame darbe analizuojamos lygiagrečiąjame $CTL_{FR-LT-FR}$ tekстыne rastų minėtų veiksmažodinių konstrukcijų reikšmės ir funkcijos. Aiškinamasi, ar prancūzų kalbos veiksmažodžiai *devoir* ‘privalėti’, *falloir* ‘reikėti’, *dire* ‘sakyti’, įeinantys į struktūrinių vienetų *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ sudėtį, išlaiko savo conceptualiąsias reikšmes ir kokiomis aplinkybėmis šie vienetai virsta pragmatiniais žymikliais, įgaudami jiems tipišku bruožu. Mokslinėje literatūroje vyraujanti nuomonė pasitvirtina – sintaksinis mobilumas, struktūrinis sustabarėjimas, leksinių reikšmių blukimas, pragmatinių funkcijų įvairovė – tai požymiai, rodantys kalbos vienetų statuso pasikeitimą sakinyje ar didesniame teksto fragmente. Tokie vienetai praranda pagrindinę – informacijos perteikimo sakinio komunikacinėje struktūroje – poziciją ir tampa parentezinėmis konstrukcijomis, papildomai aiškinančiomis išreikštos propozicijos turinį arba teksto atkarpoje jungiančiomis kelis pasakymus.

Raktiniai žodžiai: *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’, *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’, multifunkcionalumas, parentezė, teksto konektorius, tekstynas

1 Įvadas

XX a. šeštame dešimtmetyje (1952) pasirodęs Urmsono straipsnis apie anglų kalbos parentezinius veiksmažodžius, jų morfosintaksinį statusą ir komunikacinę intenciją sakinio informacinėje struktūroje sukėlė daug diskusijų tarp kalbininkų. Tarptautinėje arenoje moksliniai ginčai šia tema, atrodo, netyla ir šiandien.

Šiuolaikinėje prancūzų kalbotyroje taip pat vis dar kvestionuojamas požiūris, kad tokį sakinį, kaip *Je crois que le temps va changer* ‘Manau, kad oras keisis’ sudaro pagrindinis sakinytis (*Je crois* ‘aš manau’) ir jo predikato valdomas komplemento sakinytis (*que le temps va changer* ‘kad oras keisis’). Atlikti romanų kalbų tyrimai (Blanche-Benveniste 1989; Schneider 2007; Avanzi 2009; Gachet 2009) liudija, kad šie struktūriniai komponentai realios kalbos vartosenoje ne visada atlieka tokias funkcijas, kaip kad tradicinės gramatikos linkusios jiems priskirti. Savarankiškas, svarbiausios informacijos nešėjas ir nepriklausomas dėmuo (sakinytis) vadinamas pagrindiniu, o prie jo prijungtas, jam priklausantis, užimantis viso sakinio struktūroje „žemesnį“ rangą – šalutiniu. Pasak Andersen (1996, 312), išsamiai tyrinėjusios prancūzų kalbos parentezines konstrukcijas, parentezinių komplementinių predikatų statusas iš pagrindinio gali keistis į šalutinį, parentezinė konstrukcija – subordinuotis prie komplemento, o pats komplementas – virsti pagrindiniu sakiniu ir tapti pasakymo branduoliu – pagrindinės informacijos nešėju.

Nuolat sudarinėjami nauji ar papildomi jau esantys autentiškos sakytinės ir rašytinės prancūzų kalbos elektroniniai duomenys suteikia galimybę tyrėjams išvelgti vis naujų bruožų, būdingų parenteziniams veiksmažodžiams ar konstrukcijoms, tobulinti jų morfosintaksinį ir pragmatinį aprašymą.

Siekiant papildyti įžvalgas – apie prancūzų kalbos parentezinių konstrukcijų multifunkcionalumą gali būti bent kiek naudingas su struktūriniais vienetais *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ pavyzdžių, surinktų iš autentiškos kalbinės medžiagos, aprašas. Prancūzų kalbotyroje šie kalbiniai vienetai apskritai mažai tyrinėti. Čia būtų galima paminėti tik Kronningo (1988) loginę-semantinę analizę, Puscho (2003, 2007) tyrimus, Deulofeu, Véronis’o (2002) bendro pobūdžio įžvalgas. Nėra žinomų bandymų aprašyti minėtų kalbinių vienetų nei iš prancūzų (FR) vs. lietuvių (LT), nei iš LT vs. FR kalbų perspektyvos. Šios tiriamosios studijos tikslas – aptarti dviejų prancūzų kalbos veiksmažodinių konstrukcijų *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ morfosintaksinį statusą sakinyje, panagrinėti, kokią reikšmę gali turėti ir kokią funkciją atlikti šie struktūriniai vienetai autentiškoje prancūzų kalbos vartosenoje. Remiantis tekstynų analizės metodika darbe analizuojami kokybiniai ir kiekybiniai parametrai, leidžiantys įvertinti šių kalbos vienetų reikšmes ir funkcijas.

2 Tyrimo metodas ir kalbos duomenys

Kaip jau buvo minėta, tyrimas paremtas tekstynų medžiaga. Tai novatoriškas reiškinys FR–LT / LT–FR kalbų kontrastyvinių studijų perspektyvoje, nes iki šiol, bent mūsų žiniomis, Lietuvoje nebuvo kaupiami reprezentatyvūs dvikrypčiai FR–LT / LT–FR tekstynai arba apie jų buvimą nebuvo viešai skelbiama. Taigi šio darbo novatoriškumą galima sieti su tuo, kad tyrimą iliustruojantys pavyzdžiai yra surinkti iš dvikrypčio lygiagretaus $CTL_{FR-LT-FR}$ (pranc. *Corpus des Textes littéraires*¹) tekstyno, sudaryto iš originaliųjų grožinės prancūzų literatūros kūrinių ir jų vertimų į lietuvių kalbą (toliau šis tekstynas vadinamas CTL_{FR-LT} patekstyniu) ir iš autentiškųjų grožinės lietuvių literatūros tekstų bei jų vertimų į prancūzų kalbą (toliau šis tekstynas įvardijamas CTL_{LT-FR} patekstyniu). Nors tekstynas nėra nei lemuotas, nei anotuotas, tačiau didelės apimties autentiška kalbinė medžiaga suteikė galimybę tirti realią, o ne idealizuotą prancūzų ir lietuvių kalbų vartoseną ir objektyviai vertinti kalbinę raišką.

Naudojant programą *Notepade++*² tiriamųjų vienetų paieška buvo atliekama automatiškai dviem kryptim. Siekiant kaip galima tiksliau nustatyti analizuojamų konstrukcijų *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ funkcijas, kiekvieną kartą buvo apsvarstomas platesnis šių tiriamųjų vienetų kontekstas. CTL_{FR-LT} patekstynė ieškota prancūzų kalbos konstrukcijų *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ ir jų vertimų į lietuvių kalbą. Iš viso šiame patekstynė buvo rasti 26 *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ atvejai ir *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ 17 vartosenos atvejų. Atitinkamai kitame CTL_{LT-FR} patekstynė ieškota lietuviškų konstrukcijų *turiu/turėčiau/reikia/reikėtų pasakyti/pripažinti* ir jų vertimo į prancūzų kalbą. Tenka pripažinti, kad bendra analizuojamų pavyzdžių imtis nedidelė, tačiau šio semantinio-funkcinio aprašo imtasi dėl anksčiau išvardintų priežasčių.

Visi iliustruojantys tyrimo rezultatus pavyzdžiai yra paimti iš $CTL_{FR-LT-FR}$ tekstyno, o jei aiškinama medžiaga pateikiama iš darbe referuojamų autorių darbų, jų autorystė nurodoma laikantis citavimo reikalavimų.

¹ CTL_{FR-LT} metaduomenys duomenys pateikti straipsnio gale. Dėl labai nedidelio LT pavyzdžių kiekio, rasto CTL_{LT-FR} metaduomenys nebus pateikiami, o po kiekvienu LT pavyzdžiu bus atskirai nurodomas šaltinis. Straipsnio autorė dėkinga UAB „Tilde informacijos technologijos“ už techninę pagalbą dalyvaujant projekte „Tekstynais paremta lingvistinė modalumo raiškos analizė prancūzų ir lietuvių kalbose; kiekybiniai parametrai“, kurio metu buvo sudarytas tekstynas. Projektinės veiklos vykdymo laikotarpis: 2012 12 01–2013 04 31.

² Internetinė prieiga: <http://notepad-plus-plus.org/fr/>

3 Prancūzų kalbos konstrukcijų *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ ir *(il) faut dire* ‘reikia pasakyti’ modalinės reikšmės

Prancūzų kalbos konstrukcija *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ kalbotyroje beveik nėra tirta. Šiek tiek dėmesio jos analizei skyrė Kronningas (1988), o Puschas (2007), vienintelis analizavęs kitą panašią, būtinybę pasakyti koduojančią beasmenę prancūzų kalbos konstrukciją *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ epizodiškai lygina šiuos kalbos vienetus. Kalbėdamas apie jų panašumus jis teigia, kad atsižvelgiant į šių abiejų konstrukcijų sudedamųjų dėmenų pirminę semantiką (*devoir* ‘privalėti’, *falloir* ‘reikėti’), jos abi galinčios koduoti deontinio modalumo būtinybę³. Nagrinėdamas sakininę prancūzų kalbą, Puschas (2007, 32) pateikia tokius šnekamosios prancūzų kalbos pavyzdžius, kuriuose, anot tyrėjo, veiksmazodžiai *falloir* ‘reikėti’ ir *dire* ‘sakyti’ yra išlaikę savo konceptualiąsias reikšmes ir visas pasakymas *(il) faut dire* ‘reikia pasakyti’ koduoja *būtimumo pasakyti* reikšmę. Vienas iš tokių atvejų, kai subjektas, atrodo, noris perspėti aplinkinius ir jiems priminti dėl vairuotojo nekompetetingo:

- (1) *Il savait il savait pas conduire quoi*
mokėti.IPFV.3SG ne.PTCL.NEG vairuoti.INF ką.INTER
- faut dire les choses claires*
reikėti.PRS.3SG sakyti.INF ART.DEF.PL dalykas.N.PL aiškus.ADJ.PL
- et nettes.*
ir.CONJ grynas.ADJ.PL (Pusch 2007, 32)
- ‘Reikia pasakyti tiesą – jis nemokėjo vairuoti.’⁴

CTL_{FR-LT} patekstyne tokio struktūrinio tipo *(il) faut dire +NP* ‘reikia pasakyti’ (NP – daiktavardžio frazė) pavyzdžių rasta nedaug – tik 3. (Apie struktūrinius tipus išsamiau bus kalbama kitame skyrelyje). Pateikiame panašų atvejį (2) iš CTL_{FR-LT} patekstinio, kuriame subjektas ne savo noru priverstas pasakyti informaciją:

- (2) FR-orig: *Courage. Je n'étais plus tout à fait moi-même. Il faut dire la phrase.*
LT-vert: *Drąsiau. Klaičiau jaudinausi. Reikia išarti tą sakinį.*

³ Straipsnyje laikomasi deontinio modalumo aiškinimo plačiąja prasme pagal Kronningą: „deontinis modalumas siejamas su būtinybe veiksmų (leidimu, privalėjimu, draudimu), kuriuos atlieka moralinę atsakomybę turintis veikėjas, o veiksmą nulemia nuo jo nepriklausomos išorinės aplinkybės – dažniausiai įvairios idėjos ar kolektyvinio elgesio normos ir valios aktai“ (Kronning 1996, 34–35).

⁴ Jei pavyzdžiai imami ne iš tekstyno $CTL_{FR-LT-FR}$, tuomet vertimas į lietuvių kalbą straipsnio autorės. Pavyzdžiai iš tekstyno $CTL_{FR-LT-FR}$ žymimi FR-orig, LT-orig, FR-vert, LT-vert.

CTL_{FR-LT} patekstyne rasti tik du struktūrinio tipo *je dois dire +NP* ‘turiu pasakyti’ atvejai. Šiuose pavyzdžiuose *būtimumo pasakyti* reikšmė taip pat yra nekvestionuojama (Kronning 1988). Žemiau pateikiame tokią tendenciją iliustruojantį atvejį, tik jame yra labiau juntama paties kalbėtojo iniciatyva pasakyti informaciją:

(3) FR-orig: *Enfin je dois dire la vérité aux collègues.*

LT-vert: *Visgi kolegoms turiu pasakyti teisybę.*

Galima paminėti dar vieną prancūzų kalbos konstrukciją kaip semantiškai konkuruojančią su aptartu kalbinių vienetų struktūrinio tipo (*il faut dire/je dois dire +NP*) – tai pasakymas: *j’ai à dire qqch* ‘turiu kai ką pasakyti’. Ji yra sudaryta iš veiksmažodžio *avoir* ‘turėti’ esamojo laiko vienaskaitos 1-ojo asmens formos *j’ai* ‘aš turiu’ ir sakymo veiksmažodžio *dire* ‘sakyti’. Pateikiame vieną pavyzdį:

(4) FR-orig: *Descendons. J’ai deux-trois trucs à te dire...*

De quoi tu veux me parler encore? soupira son associé dans les escaliers.

De notre contrat de mariage.

LT-vert: *Leidžiamės žemyn. Aš turiu tau kai ką pasakyti...*

Apie ką šįkart kalbėsime? – atsiduso laiptinėje jo partneris.

Apie mūsų santuokos sutartį.

Tokį tipą – *j’ai+NP+à dire* ‘turiu kai ką pasakyti’ – iliustruojančių pavyzdžių tekstyne rasta 12. Šio struktūrinio tipo *j’ai/dois/il faut +NP+ (à) dire* ‘turiu/privalau/reikia kai ką pasakyti’ pavyzdžiai nėra mūsų tyrimo objektas, visi aukščiau pateikti atvejai (1), (2), (3), (4) koduoja semantiškai artimus pranešimus. Juose pats subjektas yra moraliai angažuotas ir vedamas socialinių įsipareigojimų ar teleologinių paskatų yra priverstas perduoti tam tikras žinias ir faktus. Kokie konkrečiai veiksniai (išoriniai, vidiniai kalbėtojo bruožai) labiau lemia subjekto apsisprendimą pasakyti informaciją, iš tokio negausaus duomenų kiekio sunku nuspręsti, bet, kaip matyti, aptartuose pavyzdžiuose privalėjimą (*devoir* ‘privalėti’), būtinumą (*falloir* ‘reikėti’) ir sakymą (*dire* ‘sakyti’) reiškiantys veiksmažodžiai yra išlaikę savo referencinę reikšmę.

Beje, CTL_{FR-LT} patekstinio medžiaga parodė, kad konstrukcijų *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ ir (*il faut dire* ‘reikia pasakyti’) sudedamieji komponentai ne visada išlaiko referencinę reikšmę sakinio komunikacinėje struktūroje. Šį klausimą aptarsime 5 skyrelyje, o dabar trumpai apžvelkime kitus šių vienetų struktūrinius tipus, galimą konstrukcijų sintaksinę redukciją ir jų redukuotų variantų mobilumą sakinyje.

4 Sintaksinė prancūzų kalbos konstrukcijų *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ redukcija ir jų redukuotų variantų mobilumas sakinyje

Prancūzų kalba pasižymi palyginti griežta, sugramatinta sakinio struktūra: prancūziško sakinio gramatinio veiksnio vieta visada turi būti užimta. Mūsų aptartame pavyzdyje (1) matyti, kad konstrukcija *faut dire* ‘reikia pasakyti’ yra vartojama be prancūzų kalbos beasmeninėms konstrukcijoms būdingo formaliojo veiksnio *il*. *CTL_{FR-LT}* patekstyne rasti 5 *faut dire que* ‘reikia pasakyti, kad’ atvejai, visi jie yra grožinės literatūros dialoginės kalbos pavyzdžiai.

Viena vertus, tai rašytinės kalbos pavyzdžiai (jų pavidalas yra grafinis), tačiau, kita vertus, grožinio kūrinio dialogai sukuria sakininės kalbos iliuziją, taigi stilius yra šnekamasis (Miliūnaitė 2005). Pavyzdyje (5) šnekamąjį stilių patvirtina bendra kontekstinė aplinka (*être dans les clous* ‘būti ten, kur reikia’, jaustukas *hein* ‘na? a?’):

(5) FR-orig: – ***Faut dire qu’il était pas dans les clous non plus, hein?***

LT-vert: – *Bet jis ėjo ne ten, kur reikia! Po šimts! Tai faktas!*

Puscho (2007) teigimu, toks formalus veiksnio *il* praleidimas prieš asmenuojamąsias veiksmožodžio *falloir* ‘reikėti’ formas su sakymo veiksmožodžiu *dire* ‘sakyti’ yra žymiai dažniau pasitaikantis reiškinys prancūzų kalboje nei su kitais veiksmožodžiais. Tokią pastebėtą tendenciją galima, anot tyrėjo, interpretuoti kaip konstrukcijos *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ deverbilizacijos požymį ir jos tolesnį gramatiškėjimą (plačiau apie tai žr. Pusch 2007, 34). Pirmieji šios konstrukcijos ir kitų struktūrinių vienetų, turinčių savo sudėtyje *verba dicendi*, gramatikalizacijos požymiai (jungtuko *que* ‘kad’ praleidimo atvejai ir sintaksinis mobilumas) aprašyti dar XVII a. Port-Ruajalio (pranc. *Port-Royal*) loginės gramatikos laikais (Gachet 2009; Schneider 2009).

Tačiau apie konstrukcijos *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ sintaksinį mobilumą neužsimenama nei prancūzų kalbos žodyne *TLFi*⁵, nei Kronningo (1988) analizėje. Puschas (2007), tyrinėdamas *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’, akcentuoja konstrukcijos *(il) faut dire* ‘reikia pasakyti’ sintaksinę laisvę, nors teigia, kad jo tyrime *(il) faut dire que + CP* ‘reikia pasakyti, kad’ buvo pats dažniausiai pasitaikantis modelis tarp kitų struktūrinių modelių (CP – komplemento sakiny). 1 lentelėje pateikiame kiekybinius duomenis apie vienetų *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ ir *il faut dire* ‘reikia pasakyti’ sintaksinę distribuciją.

⁵ *TLFi* – *Trésor de la langue française informatisé*. Internetinė prieiga: <http://atilf.atilf.fr/>

Konstrukcija	Inicialė	Medialė	Finalė
<i>je dois dire</i>	4	6	7
<i>il faut (le) dire</i>	0	1	1
Iš viso	4	7	8

1 lentelė. Prancūzų kalbos konstrukcijų *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ ir *(il) faut dire* ‘reikia pasakyti’ sintaksinė distribucija CTL_{FR-LT} patekstyne

CTL_{FR-LT} patekstyne rasti 24 *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ pavyzdžiai. Kaip matyti 2 lentelėje, 7 pavyzdžiai turi neredukuotą *je dois dire que + CP* ‘turiu pasakyti, kad’ formą (žr. pvz. 6). Struktūrinio tipo *je dois dire + Ø* ‘turiu pasakyti’ atvejų iš viso rasta 17, iš jų 4 užima inicialės poziciją (žr. pvz. 7), 6 pavyzdžiuose *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ eina sakinio viduryje (žr. pvz. 8) ir pasitaikė 7 atvejai, kai ši konstrukcija buvo finalinėje pozicijoje (žr. pvz. 9):

Struktūrinis tipas	N
<i>je dois dire que + CP</i>	7
<i>je dois dire + Ø</i>	17
Iš viso	24

2 lentelė. Struktūriniai konstrukcijos *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ tipai ir jų distribucija patekstyne CTL_{FR-LT}

(6) FR-orig: *Je dois dire que M. Arthens, c'est un vrai méchant.*

LT-vert: **Turiu pasakyti**, kad ponas Artenas yra tikras pikčiurna.

(7) FR-orig: *Je dois dire, de ton côté, tu t'es bien débrouillé.*

LT-vert: **Turiu pripažinti**, savo ruožtu, tu sukaisi puikiai.

(8) FR-orig: *Mrs Stolton que moi-même en sommes, je dois dire, flattés...*

LT-vert: **Reikia pasakyti**, mudu su ponu Stolton jaučiamės pamaloninti...

(9) FR-orig: *Je pars avec vous, dit enfin le jeune homme, effaçant rires et sourires pour donner à sa décision quelque solennité. J'en suis heureux. Mais nullement surpris, je dois dire.*

LT-vert: *Vykstu su jums, – galiausiai pasakė jaunuolis, nustojęs juoktis ir šypsotis, kad suteiktų savo sprendimui šio tokio iškilmingumo. Aš džiaugiuosi. **Bet reikia pasakyti**, nė kiek nesistebiu.*

Kaip matyti 3 lentelėje, CTL_{FR-LT} patekstyne iš viso buvo rasta 14 *(il) faut (le) dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ atvejų, didžioji jų dalis (iš viso 12) yra struktūrinio modelio *(il) faut dire que+CP* ‘reikia pasakyti, kad’. Aukščiau buvo paminėta, kad rastos 5 tokio tipo

struktūros be formaliojo veiksnio *il*. Neredukuotos konstrukcijos atvejų rasta šiek tiek daugiau:

(10) FR-orig: ***Il faut dire que*** *Mathilde Brunel, ma grand-mère, était la clef de voûte de toute la famille.*

LT-vert: ***Reikia pasakyti, kad*** *senelė Matilda Briunel buvo visos šeimos siela.*

Struktūrinis tipas	N
<i>(il) faut dire que+CP</i>	12
<i>il faut (le) dire +Ø</i>	2
Iš viso	14

3 lentelė. Struktūriniai konstrukcijos *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ tipai ir jų distribucija CTL_{FR-LT} patekstyne

Kaip matyti 3 lentelėje, rasti tik du struktūriniai vienetai be jungtuko *que* ‘kad’, vienas iš jų užima medialės poziciją (11), o kitas – finalės:

(11) FR-orig: *Oui, elle m’a dit, répons-je avec, **il faut dire**, un certain talent dans le laconisme.*

LT-vert: *Taip, ji man sakė, – atsakau aš, **reikia pasakyti**, kažkaip talentingai glaustai.*

(12) FR-orig: – *Je veux dire : pouvez-vous porter condamnation totale ?*
– *Totale, non, **il faut le dire.***

LT-vert: – *Aš noriu pasakyti, ar galėsit paskelbti visišką pasmerkimą?*
– *Visišką – ne, **turiu pripažinti.***

CTL_{FR-LT} patekstylio medžiaga patvirtina faktą apie sintaksinę konstrukcijų *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ ir *(il) faut dire* ‘reikia pasakyti’ judumą ir redukuotas formas – kaip žinome, šie požymiai yra ir pirminiai išoriniai rodikliai, signalizuojantys, kad šie prancūzų kalbos vienetai gali turėti parentezinems konstrukcijoms būdingų bruožų.

5 *Je dois dire* ‘turiu pasakyti’ ir *(il) faut dire* ‘reikia pasakyti’ – prancūzų kalbos parenteziniai vienetai

Kokias faktais remdamasis Kronningas (1988, 104) neredukuotą prancūzų kalbos konstrukciją *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ vadina „neabejotinu pragmatiniu parenteziniu žymikliu“ (pranc. *indicateur pragmatique parenthétique transparent*), aptarsime šiek tiek vėliau, bet pirmiausia vertėtų paminėti, kad prancūzų kalbotyroje

parentezės apibrėžimas nesiskiria nuo tarptautinėje kalbotyroje visuotinai priimtų šios sąvokos nusakymų. Glaustai kalbant, parentezė aiškinamas kaip žodis ar sakiny, įterptas į kitą sakinį ir papildomai aiškinantis išreikštos propozicijos turinį arba teikiantis pasakymui papildomos informacijos (Blanche-Benveniste, 1989). Prancūzų kalbotyroje tokie parenteziniai žymikliai dar dažnai vadinami redukuotais parenteziniais pasakymais (pranc. *clauses parenthétiques réduites*, Schneider 2007, 424), episteminiais veiksmoždziais (pranc. *verbes épistémiques*, Avanzi 2009), silpnaisiais valdančiaisiais veiksmoždziais (pranc. *verbes recteurs faibles*, Blanche-Benveniste 1989, 60). Šie apibrėžimai tradiciškai sutinkami apibūdinant *sakymo* ir *mentalinius* veiksmoždzius. Pasak Puscho (2003), Andersen (1996), parentezinių kalbos vienetų, kurie vienaip ar kitaip žymi adresanto poziciją propozicijos atžvilgiu, priskyrimas prie autoriaus pozicijos adverbialų (pranc. *adverbes modalisateurs*) klasės taip pat galėtų būti įmanomas. Prancūzų kalbai įdomių įžvalgų šia tema taip pat pateikė Dostie (2004), italų – Venier (1991), lietuvių – Usonienė (2012).

Panagrinėkime, kokiais rodikliais remiantis galima kalbėti apie parentezinį analizuojamų konstrukcijų statusą.

Visų pirma, konstrukcijos *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ pašalinimas iš sakinio nepakeistų jo informacijos turinio. Palyginkime du pasakymus (13a) ir (13b):

(13a) FR-orig: – *Non, je l'avoue, je n'avais rien compris jusqu'ici, rien soupçonné. Et Habib a su y faire, je dois dire.*

LT-vert: – *Ne, prisipažįstu, ligi šiol aš nieko nesupratau, nieko neįtariau. O Habibas, reikia pasakyti, mokėjo slapukaut.*

(13b) – *Non, je l'avoue, je n'avais rien compris jusqu'ici, rien soupçonné. Et Habib a su y faire.*

‘– Ne, prisipažįstu, ligi šiol aš nieko nesupratau, nieko neįtariau. O Habibas mokėjo slapukaut.’

Pavyzdyje (13a) labiau jaučiama adresanto pozicija pabrėžti apie netinkamą Habibo elgesį, tuo tarpu pavyzdyje (13b) adresanto pozicijos atspalvio nebelineka, tačiau pasakymo esmė iš principo lieka nepakitusi. Be to, *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ gali užimti tiek medialės (*Et Habib a su, je dois dire, y faire*), tiek inicialės poziciją (*Je dois dire, Habib a su y faire*), dėmenų sukeitimas pasakyme pagrindinei sakinio informacijai įtakos neturi.

Taigi toks įmanomas įterpiamo vieneto *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ funkcionavimas ir laisva jo sintaksinė pozicija yra galimas jo reikšmės kitimo bruožas (Blanche-Benveniste 1998, Brinton 2008). Akivaizdu, kad pavyzdyje (13a) konceptualioji reikšmė, koduojama

tiek veiksmožodyje *devoir* ‘privalėti’, tiek *dire* ‘sakyti’, yra išblukusi – būtent tai ir yra gramatiškėjimo arba pragmatiškėjimo procesų rodiklis ir, pasak Boone (1996), Blanche-Benveniste (1998, 2002), tokie semantiškai nudilę predikatai tampa tik savotišku *išoriniu priedu* (pranc. *ajout externe*) prie bendros sakinio informacinės struktūros.

Dar vienas rodiklis, galintis pasitarnauti įrodant, kad *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ tėra sintaksiškai išorinis elementas, yra tai, kad jam suteikus klausiamąją formą pasakymas (13c) tampa nelogiškas (plačiau apie tai žr. Blanche-Benveniste 2002, 80; Usonienė 2012, 229). Testavimui paimkime jau nagrinėto pavyzdžio (13a) pagrindą ir įsitikinkime transformuoto pasakymo nevalidumu:

- (13c) **Habib a su y faire, je dois dire, non?*
*‘Habibas mokėjo slapukaut, turiu pasakyti, **ar ne?**’

Kadangi *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ neturi propozicinio turinio, šio vieneto teisingumas negali būti tikrinamas klausiamuoju elementu *non?* ‘ar ne?’ Patikslinamasis klausimas ‘*ar ne?*’ galėtų būti adresuotas tik propozicinę reikšmę turinčiam teiginiui apie Habibo slapukavimą ir jokiū būdu negali būti siejamas su įterpiamai vartojamu *je dois dire* ‘turiu pasakyti’. Tai dar vienas įrodymas, kad *je dois dire* semantiškai blunka ir tampa tik šalutiniu informacijos nešėju.

Daugiau abejonių nustatant konstrukcijos parentezinį statusą, atrodo, galėtų kelti struktūriniai vienetai, einantys su prijungiamuoju *que* ‘kad’, tačiau, kaip buvo minėta, neredukuotą konstrukciją *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ Kronningas (1988) įvardija esant „neabejotinu pragmatiniu parenteziniu žymikliu“. Tokią savo poziciją jis grindžia dviem faktais. Visų pirma, sakytinėje prancūzų kalboje jungtukas *que* ‘kad’ dažnai neišlaiko savo pilno skiemens /ke/ ir tampa tik priebalsiu /k/, kuris prisišlieja prie veiksmožodžio *dire* ‘sakyti’. Jei struktūriniame vienete *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ *que* ‘kad’ /ke/ tampa tik /k/, vadinasi, vienetas *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’, praranda stipriąją subordinacijos poziciją, neišlaiko savo propozicinės reikšmės ir tampa tik priedu, prisidedančiu aiškinant propoziciją. *Je dois dire que* [ʒ(ə) dwa diR ke] laikomas stipriuoju *que* ‘kad’ subordinacijos variantu, turinčiu propozicinę reikšmę, o *Je dois dire que* [ʒ(ə) dwa diRk] – silpnuoju *que* ‘kad’ subordinacijos tipu, neturinčiu propozicinės reikšmės. Beje, tokios pat pozicijos laikosi Boone (1996), Blanche-Benveniste (1989), tyrinėjusios sakytinės prancūzų kalbos pavyzdžius su *verba cogitandi*.

Įmanoma *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ substitucija teksto konektoriumi, adversatyviniu adverbialu *néanmoins* (liet. *vis dėlto, tačiau*) yra dar vienas rodiklis,

kad aptariamasis vienetas jau praradęs pagrindinio sakinio statusą ir yra tik jungiamasis elementas tarp pasakymų su autoriaus pozicijos žyme (Kronning 1988). Jis pateikia tokį pavyzdį:

(14) *J'ai renvoyé Sevrès et je redoutais un éclat. Je dois dire que/Néanmoins je viens de le trouver très compréhensif.* (Kronning 1988, 107)

‘Išvariau Sevrè ir pabijojau jo reakcijos. **Turiu pasakyti, kad/Tačiau** jis man pasirodė esąs labai nuovokus.’

Kronningo teigimu, pakeitus *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ į *néanmoins* ‘vis dėlto, tačiau’ pasakymo turinys nesikeičia: abu pasakymai koduoja tą pačią subjekto intenciją pasakyti tai, jog *nors aš ir išvariau Sevrè, bet jis man pasirodė esąs nuovokus* (plačiau apie tai žr. Kronning 1988, 107). Tiesa, Kronningas (1988) užsimena, kad tokia substitucija ne visada įmanoma, nes kartais nepavyksta atsekti pasakymo antecedento (p), ypač jei kalbama apie sakinės kalbos fragmentą. Keletui *CTL_{FR-LT}* patekstyne rastų pavyzdžių, kuriuose sakoma *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’, buvo galima pritaikyti Kronningo (1988) siūlomą modelį. Panagrinėkime vieną tokį atvejį:

(15a) FR-orig: *En fait, il n'y a pas deux choses pareilles chez M. Ozu.*

Eh bien, je dois dire, ça fait une impression agréable.

LT-vert: *Iš tiesų pas poną Odzu nėra net dviejų panašių daiktų.*

Ką gi, turiu pasakyti, tai sukuria malonų įspūdį.

Pavyzdyje (15a) subjektas pasako tai, ką fiksuoja jo akys: *en fait, il n'y a pas deux choses pareilles chez M. Ozu*, ‘iš tiesų pas poną Odzu nėra dviejų panašių daiktų’. Šis pasakymas, atliekantis antecedento (p) funkciją, suprantamas kaip pasakymo pretekstas, o pasitelkiant *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ įvedamas konsekventinis dėmuo (q) ir tokiu būdu *ça fait une impression agréable* ‘tai sukuria malonų įspūdį’ suprantama kaip pasekmė, kurios lyg ir nebuvo tikėtasi. Jei pagal Kronningo (1988, 107) teoriją *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ pakeistumėm adverbialu *néanmoins* ‘vis dėlto, tačiau’, gautume tokį pranešimą:

(15b) *En fait, il n'y a pas deux choses pareilles chez M. Ozu, néanmoins ça fait une impression agréable.*

‘Pas poną Odzu nėra net dviejų panašių daiktų, **tačiau** tai sukuria malonų įspūdį.’

Tiek originalo (15a), tiek transformuotame (15b) pavyzdyje jaučiama ta pati adresanto intencija pranešti apie tai, jog *nors namuose pas poną Odzu ir nėra net dviejų panašių daiktų, vis dėlto susidaro malonus įspūdis*. Lietuvių kalboje, kai vartojamas jungiamasis žodis *vis dėlto*, o abu šnekos aktai yra pasakyti vieno kalbėtojo, tuomet implikuojama

išvada su tam tikra nuolaida (Bielinskienė 2009) arba tiksliau – sukuriamas priešpriešos ir nuolaidos santykis (LKŽ, 1976). Ir nors (15a) ir (15b) galima laikyti konkurenciniais pasakymais, (jie turi tą pačią bendrąją komunikatyvinę intenciją ir gali vienas kitą pakeisti), tačiau semantinio turinio požiūriu (15a) yra turtingesnis ir „gyvesnis“, nes girdimas pats kalbėtojas (asmeninio įvardžio pavartojimas *je* ‘aš’).

Jeigu *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ reikšmė gali būti prilyginama loginiam gramatiniam žymikliui *néanmoins* ‘vis dėlto, tačiau’, tai reiškia, kad konceptualiosios reikšmės, koduojamos veiksmazodžiuose *devoir* ‘privalėti’ ir *dire* ‘sakyti’, netenka savo semantinio svarumo ir visa konstrukcija tampa tik papildomos, bet ne pagrindinės informacijos vektoriumi.

Pasakymo *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, kad’ semantinį svorį galima nustatyti ne tik remiantis Kronningo (1988) loginės-semantinės analizės metodu, bet, kaip jau buvo minėta, ir pritaikius testą, aptartą pirmiau. Panagrinėkime dar vieną atvejį:

(16) FR-orig: *Ce midi, maman est rentrée des courses comme une tornade et, sitôt dans l'entrée, elle a lancé à la cantonade: „Pierre Arthens est mourant !“*

<...>

Quand papa est rentré, ce soir, elle lui a sauté dessus pour lui apprendre la nouvelle.

Papa a semblé surpris: „Le cœur ? Comme ça, si vite?“ a-t-il demandé.

Je dois dire que M. Arthens, c'est un vrai méchant.

LT-vert: *Šiandien vidurdienį jau apsipirkusi mama įlėkė kaip viesulas ir dar tarpduryje visiems apskelbė: „Pjeras Artenas miršta!“ <...>*

Kai vakare grįžo tėtis, ji prišoko prie jo su naujienu. Tėtis atrodė nustebęs: „Širdis?“

Taip greitai?“ – paklausė jis.

Turiu pasakyti, kad ponas Artenas yra tikras pikčiurna.

Eliminavus iš fragmento (16) *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ informacijos turinys nepasikeis, tik nebeliktų jungiamosios grandies tarp pasakymų. Be to, atsakymai į patikslinamuosius klausimus *Ar aš tikrai turiu pasakyti, kad ponas Artenas yra pikčiurna? Aš tai turiu padaryti, ar ne?* atrodytų nelogiški.

Patvirtinti, ar struktūrinio tipo *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ predikatinės konstrukcijos nekoduoja pilnos semantinės *būtinumo pasakyti* reikšmės, geriausiai galėtų prozodikos tyrimas. Remiantis tik kontekstine aplinka CTL_{FR-LT} patekstyne nebuvo rastas nė vienas pavyzdys, kuriame būtų išlaikyta konceptualioji *devoir* ‘privalėti’ ir *dire* ‘sakyti’ būtinumo bei sakymo reikšmė. Teoriškai tai galėtų būti :

(17) *Je dois dire que ma soeur n'est pas coupable.*⁶

‘Turiu pasakyti, kad mano sesuo nekalta.’

Galima šią pasakymą interpretuoti taip: sužinojau, turiu patikimos informacijos ir todėl *privalau* pranešti visiems apie sesers nekaltumą. Tokia mano pareiga – išgelbėti žmogų.

Laikyti neredukuotą variantą *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ prancūzų kalbos parenteziniu vienetu ir pritarti Kronningo (1988) pozicijai tikriausiai negalima neatlikus prozodikos tyrimo, tačiau iš *CTL_{FR-LT}* patekstinio pavyzdžių analizės matyti, kad tiek neredukuotos, tiek redukuotos formos yra praradusios savo leksinę reikšmę. Redukuotos formos *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ ir *(il) faut dire* ‘reikia pasakyti’ turi visus požymius, būdingus parentezinėms konstrukcijoms.

Apskritai įžvalgas apie konstrukcijų *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad) ir ‘reikia pasakyti, (kad)’ pragmatiškėjimą dar labiau sustiprina Dostie (2004), tyrinėjusios diskurso žymiklius (DŽ⁷) prancūzų kalboje, analizės rezultatai. Ji teigia, kad veiksmožodžiai, žymintys kalbėjimą (*verba dicendi*), yra potencialūs DŽ šaltiniai, o veiksmožodis *dire* ‘sakyti’ iš jų yra pats produktyviausias. Dostie (2004, 67) pateikia net 24 DŽ sąrašą, kurių pagrindą sudaro veiksmožodis *dire* ‘sakyti’. Kartais visą DŽ gali sudaryti viena kuri nors šio veiksmožodžio asmenuojamoji forma (*dis* ‘sakyk’, *disons* ‘sakykime’), ji taip pat gali įeiti į platesnio DŽ sudėtį (*c'est moi qui te dis* ‘tai aš, kuris taip sakau’) arba pati bendratis *dire* ‘sakyti’ tampa DŽ pagrindu (*il n'y a pas à dire* ‘nėra ką sakyti’). Tiesa, į minėtą DŽ sąrašą neįtrauktos konstrukcijos *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’, tačiau, kaip autorė teigia, šis sąrašas toli gražu nėra baigtinis.

Kalbotyroje tokiems pragmatiniams vienetams įvardyti vartojama be galo daug terminų (*metakomunikatyvinės dalelytės* (Vincent 1993, cituojama iš Dostie, 2004), *metadiskursiniai žymikliai* (Greidanus, 1990), *sakymo dalelytės* (Fernandez, 1994) ir kt.). Ir nors tokia terminų gausa rodo šios klasės heterogeniškumą, tačiau iš esmės sutariama dėl jų funkcijų: pragmatiniai vienetai kuria teksto rišlumą ir atlieka įvairias pragmatines funkcijas. Plačiau apie tai aptarsime kitame skyrelyje.

⁶ Pavyzdys sugalvotas straipsnio autorės – V.V.

⁷ Dostie atskirai išskiria diskurso žymiklių ir teksto konektorių klases, tačiau plačiąja prasme juos laiko pragmatiniais vienetais (Dostie 2004, 42).

6 Prancūzų kalbos konstrukcijų *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ multifunkcionalumas

Kad įsitikintume, jog šie struktūriniai vienetai gali nesudaryti pasakymo informacijos branduolio, reikia kiekvieną kartą apsvarstyti platesnį diskurso kontekstą, tačiau, kaip bus matyti toliau, autentiškos prancūzų kalbos pavyzdžiuose jie gali realizuoti įvairias adresanto pragmatines intencijas.

Tiek prancūzų kalbos žodyne *TLFi*, tiek Kronningo (1988) analizėje konstrukcija *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ yra įvardijama kaip *sušvelnintas tvirtinimas* (pranc. *affirmation atténuée*), vartojamas mandagumo sumetimais:

(18) *Je dois dire que je viens de trouver Sevrans très compréhensif. Je redoutais un éclat. Comme il est agréable de se trouver devant quelqu'un d'intelligent! Alors les choses s'arrangent toujours.* (*TLFi*)

‘Turiu pasakyti, kad Sevrė man pasirodė labai nuovokus. Aš bijojau jo reakcijos. Kaip malonu bendrauti su protingu žmogumi! Tuomet reikalai susitvarko savaime.’

Dialoginės kalbos atvejis, rastas *CTL_{FR-LT}* patekstyne, gali patvirtinti tokią tendenciją:

(19) FR-orig: *L'autre en prit acte en tendant la main, et ils scellèrent d'accord d'une poignée virile.*

– *Je dois maintenant vous dire que le pasteur a des scrupules. Quand nous serons revenus vers le bureau, il voudra vous parler en aparté pour vous demander de réfléchir pleinement avant de vous engager.*

LT-vert: *Vudas padavė jam ranką, ir jie patvirtino sutartį, vyriškai paspaudę delnus.*

– *Dabar turiu jums pasakyti, kad pastorius dvejoja. Kai grįšime į biurą, jis norės su jumis pasikalbėti atskirai ir paprašys gerai pagalvoti prieš įsipareigojant.*

Iš visos kontekstinės situacijos galėtų susidaryti įspūdis, kad adresantas jaučia būtinybę perspėti adresatą apie pastoriaus dvejonę, tačiau šiame pasakyme adresantas, pavartojęs *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’, paprasčiausiai nori užmegzti pokalbį nauja tema. Kurdamas santykį su adresatu, jis kiek skubotai, bet mandagiai siekia atkreipti adresato dėmesį į dėstomų argumentų validumą. Pavyzdyje (19) interpersonalinę (ryšių tarp adresanto ir adresato) funkciją sustiprina kreipinys *vous* ‘jums’, o chronologinis rodiklis *maintenant* ‘dabar’ prisideda kuriant argumentavimo nuoseklumą. Tačiau, kaip teigia Chareaudeau ir Maingueneau (2002), tokios loginės jungtys, kurdamos ryšius tarp sakinio ar teksto elementų diskurse (intratekstualinė funkcija), ne tik struktūrina tekstą,

padeda palaikyti sakinio ir rašytinio teksto rišlumą, bet ir suteikia jam papildomos prasmės – parodo autoriaus poziciją kalbamuoju klausimu. Ir (19), ir (20) pavyzdyje jaučiama objektyviai mandagi adresanto pozicija pabrėžti pranešamą informaciją.

(20) FR-orig: *Je dois d'abord vous dire que Luc Fausteri a beaucoup travaillé pour vous.*

LT-vert: *Visų pirma turiu pasakyti, kad Lukas Fosteri dėl jūsų nemažai padirbėjo.*

Tokios pozicijos – *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ yra patvirtinimo elementas – laikosi Deulofeu, Véronis’as (2002). Jie yra linkę ne tik nagrinėjamą konstrukciją *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’, bet ir kitus vienetus, pavyzdžiui, *disons que* ‘sakykime’, turinčius savo struktūroje sakymo veiksmažodį *dire* ‘sakyti’, priskirti prie argumentacinio pobūdžio asertyvinių žymiklių. Jų manymu, konstrukcijoje *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ veiksmažodžio *dire* ‘sakyti’ bendratis, konstrukcijoje *disons que* ‘sakykime, kad’ liepiamosios nuosakos forma *disons* ‘sakykime’ rodo, kad šiuo metu tvirtinamo teiginio paskatos šaltinis yra išorinės aplinkybės, o ne vidinis volityvus adresanto poreikis reikšti savo šališką poziciją, todėl būtinybė patvirtinti, sustiprinti kalbamos propozicijos turinio tikrumą rezorbuoja subjektyvų adresanto požiūrį. Kalbėtojas tik stiprina savo argumentaciją, bet šališkumo nėra. Deulofeu, Véronis’as (2002) priešpriešina šias konstrukcijas prototipiniams parenteziniams asertyvams *je pense* ‘aš galvoju’, *je trouve* ‘aš manau’, kurie labiau atlieka subjektyvią vertinimo funkciją. Sunkoka būtų, tarkime, pavyzdyje (21), vienetai *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ pakeisti *je pense que* ‘manau, kad’. Be to, konstrukcija *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ autoriaus parašyta didžiosiomis raidėmis, tai leidžia daryti prielaidą, kad tokia ir buvo jo intencija – atkreipti dėmesį į argumentus:

(21) FR-orig: *Je me demande pourquoi on appelle ça des dents de sagesse... Plus ça pousse et plus t'apprends des trucs? Moi, j'ai appris que ça fait mal d'apprendre. JE DOIS DIRE que je m'y attendais vraiment pas.*

LT-vert: *Idomu, kodėl jie vadinami protiniais dantimis... Kad jiems augant sužinai daugiau dalykų? Aš sužinojau, kad nuo žinojimo skauda. TURIU PASAKYTI, kad šito visai nesitikėjau.*

Tokia pragmatinė funkcija – autoriaus objektyvus siekimas atkreipti adresato dėmesį į dėstomus argumentus – galėtų dar labiau tikti *il faut dire que* ‘reikia pasakyti, kad’ vienetui, turint galvoje, kad tai yra beasmenė konstrukcija, neturinti jokio formalaus asmens žymiklio savo struktūroje:

(22) FR-orig: *Il faut dire qu'à Kfaryabda, et depuis des générations, il y avait des coutumes précises en matière de prénoms.*

LT-vert: *Reikia pasakyti, kad Kfarijabdoje ištidos kartos, rinkdamos vardus, turėjo savus papročius.*

(23) FR-orig: *Il faut dire qu'un des motifs de la fascination collective pour M. Ozu tient au fait qu'il est vraiment très riche (paraît-il).*

LT-vert: *Reikia pasakyti, kad viena iš kolektyvinio susižavėjimo ponu Odzu priežasčių susijusi su tuo, kad jis yra iš tiesų labai turtingas (bent jau atrodo).*

CTL_{FR-LT} patekstyne buvo rasta pavyzdžių, kai adresantas vartoja konstrukciją *je dois dire* 'turiu pasakyti' norėdamas performuluoti mintį ir taip, atrodo, kurdamas žodžių patikslinimo strategiją. Žemiau pateiktame pavyzdyje (24) adresantas koreguoja savo poziciją – iš pradžių teigia, kad sutiko *puikią* merginą (pranc. *bien*), vėliau pasitaiso ir priduria būdvardį *fantastišką* (pranc. *fantastique*):

(24) FR-orig: *Mais je ne touche plus à la dope, j'ai rencontré une fille bien, enfin, une fille fantastique, plutôt, je dois dire (ses yeux s'éclairent et il renifle légèrement en me regardant) et j'ai trouvé un petit boulot bien sympa.*

LT-vert: *Bet aš nebepresiliečiu prie svaigalų, sutikau puikią merginą, na veikiau, fantastišką merginą, turiu pasakyti, – jo akys nušvinta, ir jis nesmarkiai susnarpščia žiūrėdamas į mane, – ir radau labai smagų darbėlį.*

Panašus ir kitas pavyzdys (25). Kalbėtojas koreguoja mintį sustiprindamas savo pastebėjimą ir taip atkreipdamas adresato dėmesį į savo argumentus. Pirmiausiai jis vertina širdies darbą *gerai* (pranc. *bien*), paskui patikslina savo pasakymą to paties adverbialo aukštesniu laipsniu *geriau* (pranc. *mieux*) jį dar labiau intensyvindamas žodžiu *beaucoup* 'daug':

(25) FR-orig: *Eh bien, mon jeune ami, ce cœur m'a l'air de se porter fort bien... Beaucoup mieux, je dois dire, qu'à la dernière auscultation...*

LT-vert: *Na, mano jaunas bičiuli, šita širdis, atrodo, puikiai laikosi... Turiu pasakyti – kur kas geriau nei tuomet, kai klausiau paskutinį kartą...*

Lietuvių kalbos vertime vienetų *turiu pasakyti/reikia pasakyti* parentezinis statusas visada išlaikomas. Tiesa, kartais sukeičiamos pozicijos, tarkime, prancūzų kalbos pavyzdyje (25) *je dois dire* 'turiu pasakyti' užima medialės poziciją, o vertime inicialės poziciją, tačiau

pasakymo esmės tai nekeičia. Nė viename pavyzdyje prancūzų kalbos asmeninis įvardis *je* ‘aš’ į lietuvių kalbą nėra išverstas. Galėtų būti įmanomas toks vertimo variantas – *aš turiu pasakyti*, (*kad*) tačiau *aš* šioje konstrukcijoje tai nėra būtinas elementas, nes jis tik dar kartą pakartotų veiksmožodžio formoje fiksuotą gramatinę asmens reikšmę.

CTL_{FR-LT} patekstyne rasti *5 je devrais dire* ‘turėčiau pasakyti’ atvejai, čia veiksmožodis *devoir* ‘privalėti’ pavartotas sąlygine nuosaka (pranc. *mode conditionnel*). Kai kurių tyrėjų nuomone (Andersen 1996, 311), prancūzų kalbos parentezinėse konstrukcijose gali realizuotis tik veiksmožodžio esamasis laikas. Puschas (2003) pripažįsta, kad tokia pastaba labiau tinka kalbant apie mentalinius (*verba cogitandi*), bet ne sakymo (*verba dicendi*) veiksmožodžius, ir pateikia pavyzdžių su vienetu *je dirais* ‘aš pasakyčiau’, kuris neginčijamai atlieka parentezinio vieneto vaidmenį pasakyme (plačiau apie tai Pusch 2003, 4). CTL_{FR-LT} patekstyne rasti pavyzdžiai (26) ir (27) taip pat gali patvirtinti tokį polinkį:

(26) FR-orig: *Elle [la fille du barbier] l'est toujours autant, et elle n'a pas perdu en fraîcheur ce qu'elle a gagné en tendresse. En tendresse et en rage, je devrais dire.*

LT-vert: *Ji [barzdaskučio duktė] tebėra graži ir dabar, nėra maž nepraradusi gaivos, tik įgijusi švelnumo. Turėčiau sakyti – švelnumo ir įsiūčio.*

(27) FR-orig: *Notre conversation – je devrais dire mon quasi-monologue - reprit jusqu'à l'heure du repas.*

LT-vert: *Mūsų pokalbis – teisingiau, mano monologas – tęsėsi toliau, kol atėjo metas pasistiprinti.*

Pavyzdyje (26) kalbėtojas, pavartojęs *je devrais dire* ‘turėčiau pasakyti’, praplečia pasakymo konteksto ribas ir patikslina situaciją. Panašią patikslinimo reformulavimo (pranc. *reformulation*) funkciją galima išvelgti pavyzdyje (27) – kalbėtojas tuo pat metu dar padeda adresatui susiformuoti nuomonę apie save (*ne mūsų pokalbis, bet mano monologas*). Pavyzdyje (28) adresatas skatinamas tęsti pradėtą pokalbį. Jis pavartoja žodžių junginį *revenir à ses moutons* ‘grįžti prie pokalbio temos’ (pažodžiui: *grįžti prie savo avių*), bet reformuluoja pasakymą pritaikydamas ją esamai konkrečiai situacijai. Šią *je devrais dire* ‘turėčiau pasakyti’ reikšmę akivaizdžiai galima prilyginti aiškinamajam jungtukui *c'est-à-dire* ‘tai yra’:

(28) FR-orig: *Bon... revenons à nos moutons. A nos agneaux, devrais je dire.*

LT-vert: *Gerai... grįžkime prie pokalbio temos. Noriu pasakyti, prie mūsų avinėlių.*

Tradiciškai Vakarų lingvistikoje, kaip teigia Sueuras (1981, 165), visus kalbos reiškinius buvo mėginama preciziškai sisteminti, struktūrinti, kategorizuoti, klasifikuoti, o bet kokia atsiradusi dviprasmybė lingvistui atrodydavo tarsi didžiausia nesėkmė. Pastaruoju metu kalbininkai vis dažniau vartoja terminus *kontinuumas*, *sinergija*, *ko(n)tekstas*, *semantinis daugiabalsiškumas*, *funkcijų persiklojimas* ir pan. Toks žmogiškas kategorizavimo neryškumas susijęs ne tik su tolydžio intensyvėjančiu žmogaus abstraktaus mąstymo plėtojimusi, bet ir tekstynų lingvistikos metodu, padariusiu perversmą kalbų tyrinėjimų srityje. Pati kalba imama vis labiau suprasti kaip pertrūkių neturinti visuma, o žodžiai ar konstrukcijos – kaip multifunkcionalūs kalbos vienetai.

7 Lietuvių kalbos vienetų *turiu pasakyti, (kad)* ir *reikia pasakyti, (kad)* aktualizacija prancūzų kalboje

Šiuo metu kol kas nėra sukaupta didelės apimties duomenų (lietuviškų tekstų ir jų vertimų į prancūzų kalbą) – jų trūkumas riboja kontrastyvinius LT–FR tyrimus. Kaip jau buvo minėta, *CTL_{FR-LT}* patekstyne rasti tik du lietuviški sakiniai, kuriuose tam tikras struktūrinis vienetas yra *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ atitikmuo prancūzų kalbos vertime.

Lietuvių kalbos pavyzdyje (28) – privalėjimą reiškiančiame klausiamajame sakinyje – modalinis veiksmažodis *turiu* yra praleistas, prancūziškame vertime *devoir* ‘privalėti’ forma *je dois* ‘aš privalau’ išlaikoma. Gramatinė raiška LT ir FR variantuose nėra vienoda, tačiau abiem atvejais išlieka privalėjimo pasakyti reikšmė:

(29) LT-orig: *Tai ką pasakyt bobai dėl kūmijos?* (J. Baltušis, „Sakmė apie Južą“).

FR-vert: *Bon. Alors, qu'est-ce que je dois dire à ma femme pour les parrain-marraine?*

Pavyzdyje (30) vartojamos abiejų lietuviškų veiksmažodžių *turėti* ir *pasakyti* formos, tačiau be jungtuko *kad*, o vertime į prancūzų kalbą konstrukcija yra inicialės pozicijoj su prijungiamuoju jungtuku *que* ‘kad’. Autorius siekia atkreipti dėmesį į teiginį:

(30) LT-orig: *Tačiau, turiu pasakyti, Vilė buvo tikras masalas vairuotojams.* (J. Ivanauskaitė, „Pakalnučių žydėjimo metas“)

FR-vert: *Je dois pourtant dire que Vilė était un véritable appât pour les conducteurs.*

Kaip kad prancūzų kalboje *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ar *il faut dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ gali būti teksto jungimo žymiklis, taip lietuvių kalboje tokią

funkciją gali atlikti *turiu pasakyti* (31). Tokį įspūdį sustiprina vertime į prancūzų kalbą pavartotas veiksmožodis *ajouter* ‘ pridurti’:

(31) LT-orig: **Turiu pasakyti**, kad, prieš leisdamasis į visą tą kelionę, skaičiau keletą istorijos knygų ir šnekėjausi su išmanančiais šią sritį žmonėmis. (S. Kondrotas „Žalčio žvilgsnis“)

FR-vert: **Je dois ajouter** qu’avant d’entreprendre ce voyage je lus quelques livres d’histoire et consultai des spécialistes, des personnes compétentes en la matière.

Žemiau pateikiamuose atvejuose (32) ir (33) samplaika *reikia pasakyti* koduoja panašią reikšmę ir atlieka tokią pat funkciją, kaip ir ką tik aptartame pavyzdyje (31). Vertime į prancūzų kalbą šis vienetas išvis lieka neišverstas (32), o kitame (33) lietuvių kalbos veiksmožodis *pasakyti* verčiamas *avouer* ‘ prisipažinti’:

(32) LT-orig: *Trumpai sakant, jo pajamos buvo menkos, bet pastovios, ir reikia pasakyti, būdas, kuriuo jis prasimanydavo pinigų, nebuvo elgetavimas, kaip daug kas iš pradžių manė.* (S. Kondrotas „Žalčio žvilgsnis“)

FR-vert: *En d’autres termes, ses revenus étaient maigres, mais stables, et ce n’était pas de la mendicité qu’il tirait ses ressources, comme beaucoup l’avaient cru au début.*

(33) LT-orig: *Į vienus mes dėjome daugiau vilčių ir lūkesčių, į kitus mažiau. Ir reikia pasakyti, kad tie, kurie iš pažiūros atrodė patikimiausi, ne visada tokie paskui būdavo. Toli gražu ne visada.* (S. Kondrotas „Žalčio žvilgsnis“)

FR-vert: *Nous avons placé plus d’espoir dans certains d’entre eux que dans les autres. Il faut avouer que ceux qui semblaient les valeurs les plus sûres n’ont pas toujours tenu leurs promesses-bien loin de là.*

Turint omeny, kad *CTL_{LT-FR}* patekstyne rastas rudimentinis *turiu/reikia pasakyti*, (kad) kiekis, darytina prielaida, kad lietuvių kalbos grožinės literatūros kūrinuose šis vienetas apskritai nėra dažnai sutinkamas. *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno*⁸ (DLKT) lietuvių autentiškos grožinės literatūros naujosios versijos dalyje (iš viso 15 765 554 žodžiai) rasti 22 atvejai *turiu pasakyti*, iš kurių tik 5 pavyzdžiai turi parentezinėms konstrukcijoms būdingų bruožų (34), visuose kituose 17 išlaikomos referencinės privalėjimo ir sakymo reikšmės (35):

(34) *O ji, turiu pasakyti, buvo labai talentinga moteris.* (DLKT)

(35) *Daugiau niekada nebesusitiksime... Todėl turiu tau pasakyti: aš viena kalta dėl Beno mirties.* (DLKT)

⁸ Internetinė prieiga: <http://tekstynas.vdu.lt>

Atitinkama situacija ir su *reikia pasakyti*: iš viso rasta 18 atvejų, 13 pavyzdžių būtinumo ir sakymo reikšmės akivaizdžios:

(36) <...> *aš turiu žengti žingsnį į šoną, kadangi reikia pasakyti porą neatidėliotinų dalykų.* (DLKT)

DLKT rasti 5 *reikia pasakyti* atvejai yra parenteziniai žymikliai:

(37) *Tikrai, dède, jūs tikrai sapnuojate ir, reikia pasakyti, meistriškai...* (DLKT)

Tokia statistika, aišku, nepakankama, kad būtų galima skelbti griežtą išvadą apie lietuvių kalbos vienetų *turiu pasakyti*, (*kad*) ir *reikia pasakyti* (*kad*) silpnesnį pragmatiškėjimo laipsnį palyginus su prancūzų, tačiau tokia mintis duoda akstiną apie tai giliau pamąstyti ir ateityje atlikti išsamesnius kontrastyvinius tyrimus ne tik grožinės literatūros, bet ir kitų diskursų tekstynuose.

Tyrėjų dėmesio galėtų susilaukti ir konstrukcijos su kitais sakymo veiksmažodžiais: *avouer* ‘prisipažinti’, *reconnaître* ‘pripažinti’. Ir nors jos savo funkcijomis ir reikšmėmis artimos mūsų analizuotiems vienetams, tačiau šiame tyrime jos plačiau nebus aptariamos, tik pateiksime keletas pavyzdžių iš *CTL_{FR-LT}* patekstynio:

(38) FR-orig: *Mademoiselle, je dois avouer que je suis curieux et impatient de vous entendre.*

LT-vert: *Panele, turiu prisipažinti, kad esu smalsus ir nekantrauju jus išgirsti.*

(39) FR-orig: *Quelquefois, le matin, tandis que je me faufille hors de chez moi afin de me rendre à l'hôpital, je croise, dans ma rue, un homme que – je dois l'avouer – je trouve à mon goût.*

LT-vert: *Kartais rytą, išslinkusi iš namų ir eidama į ligoninę, gatvėje susitinku vyriškį, kuris, turiu prisipažinti, atitinka mano skonį.*

(40) FR-orig: *Je dois reconnaître que ce qui me demandait un effort quasi surhumain au début ne nécessitait qu'une simple résolution au bout d'une semaine.*

LT-vert: *Turiu pripažinti, kad tam, kam iš pradžių pririekdavo bemaž nežmogiškų mano pastangų, po savaitės pakakdavo paprasčiausiai nusiteikti.*

(41) FR-orig: *Il était très bon, je dois reconnaître...*

LT-vert: *Turiu pripažinti, jis buvo labai geras...*

Apibendrinamosios išvados

Tyrime išsamiau analizuoti konstrukcijos *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’, o ne *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ pavyzdžiai – pastarojo kalbinio vieneto CTL_{FR-LT} patekstyne buvo rasta mažiau vartosenos atvejų ir nepasitaikė ryškių struktūrinių variacijų. Tačiau šios kalbinės samplaikos *(il) faut dire (que)* deverbalizacijos požymiai (formaliojo veiksnio *il* praleidimas), jungtuko *que* ‘kad’ praleidimas, sintaksinis judumas sakinyje, kompozicinių elementų – veiksmažodžių *falloir* ‘reikėti’ ir *dire* ‘sakyti’ – konceptualiųjų reikšmių silpnėjimas, įmanomos alternacijos su mentalinių veiksmažodžių formomis (Puscho (2007) tyrimas), leidžia kalbėti apie konstrukciją *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ kaip apie parentezinį prancūzų kalbos vienetą, realizuojantį adresanto intencijas (interpersonalinė funkcija) ir atliekantį intratekstualinę funkciją. Iš visų rastų pavyzdžių tik struktūriniame modelyje *(il) faut dire + NP* ‘reikia pasakyti’ yra akivaizdi *būtinumo pasakyti* reikšmė. Taigi tyrimo rezultatai patvirtina Puscho (2007) atliktos analizės išvadas.

Atlikus CTL_{FR-LT} patekstyne rastų pavyzdžių su konstrukcija *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ detalesnę semantinę-funkcinę tyrimą galima daryti tokias apibendrinamąsias išvadas:

- a) Struktūrinio tipo *je dois dire + NP* ‘turiu pasakyti’ sakiniuose *būtinumo* ir *sakymo* reikšmės, koduojamos veiksmažodžiuose *devoir* ‘privalėti’ ir *dire* ‘sakyti’, yra akivaizdžios. Struktūrinio modelio *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ privalėjimo ir sakymo reikšmių stiprumą galėtų, matyt, tiksliai nustatyti tik prozodikos tyrimas, nes inicialės pozicijoje neredukuota forma (su jungtuku *que*) galėtų realizuotis ir leksinis variantas, tačiau CTL_{FR-LT} patekstyne rasti pavyzdžiai rodo, kad *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ konstrukcijoje sudedamųjų dalių *devoir* ‘privalėti’ ir *dire* ‘sakyti’ konceptualiosios reikšmės išblukusios. Šis struktūrinis vienetas gali atlikti pokalbio su adresatu užmezgimo, adresanto teiginių argumentavimo funkcijas, jungti sakinio ar diskurso dalis.
- b) Inicialės ir medialės pozicijoje funkcionuojantis vienetas *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ padeda sušvelninti kategorišką pasakymą, tikslinti konkretų žodį ar pasakymą. Iš tikrųjų nėra lengva vienareikšmiškai įvertinti dominuojančios funkcijos pobūdį, nes minėtosios funkcijos viena su kita susijusios laipsniškais pereinamosiomis ribomis ir tik pats pasakymo autorius dažnai galėtų patikslinti savo intenciją arba platėsnės situacinės aplinkybės neutralizuoti konstrukcijos *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ multifunktionalumą prancūzų kalboje.
- c) Apibendrinant galima pasakyti, kad *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, kad’ nesudaro pasakymo branduolio sakinio komunikacinėje struktūroje, tačiau išlaiko autoriaus pozicijos žymes.

CTL_{LT-FR} patekstinio lietuviški vienetai *turiu/reikia pasakyti/pripažinti* statistiškai nėra reikšmingi, tačiau jų funkcijos iš esmės neturėtų skirtis nuo prancūzų kalbos vienetų *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti (kad)’, (*il faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ funkcijų. $CTL_{FR-LT-FR}$ ir DLKT tekstynų duomenys rodo, kad nei lietuvių, nei prancūzų kalboje tokie junginiai nėra dominuojantys, bet realiai egzistuojantys vienetai, vadinasi, realiai „dalyvaujantys“ autentiškos kalbos vartosenoje.

Neabejotinai tokias išvalgas būtų labai naudinga ir tikslinga pagrįsti remiantis kur kas didesniais empirinių duomenų kiekiais, tačiau, tikėtina, ir toks aprašas nors minimaliai prisidės prie bendro parentezinių konstrukcijų ypatumų aprašo lietuvių kalba ir paskatins kalbininkus atlikti šia tema išsamesnius tapkalbinius FR–LT / LT–FR tyrinėjimus ne tik grožinės literatūros, bet ir kitų kalbos vartojimo srityse, pavyzdžiui, mokslo kalboje.

Padėka

Autorė labai dėkinga Prancūzų Instituto prancūzų kalbos dėstytojams Maxime’ui Garreau ir Benoit Frachon už naudingas išvalgas, aptariant autentiškos prancūzų kalbos pavyzdžius.

Santrumpos ir simboliai

CP – komplemento frazė

FR – prancūzų kalba

DŽ – diskurso žymiklis

LT – lietuvių kalba

NP – daiktavardžio frazė

n – leksinio vieneto pasikartojimų skaičius tekстыne

∅ – nulinė raiška

Duomenų šaltiniai

$CTL_{FR-LT-FR}$ (pranc. *Corpus des Textes Littéraires*). Tekstynas, sudarytas iš originalių grožinės prancūzų literatūros kūrinių ir jų vertimų į lietuvių ir iš autentiškų grožinės lietuvių literatūros tekstų ir jų vertimų į prancūzų kalbą.

Baltušis, Juozas. 1979. *Sakmė apie Juzą*. Vilnius: Vaga. (Į prancūzų kalbą išvertė Denise Yoccoz-Neugnot ir Genovaitė Kačinskienė. 1990. *La saga de Youza*. Aix-en-Provence: Editions Alinea).

DLKT – Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas.

- Ivanauskaitė, Jurga. 2003. *Pakalnučių metai*. Vilnius: Tyto alba. (Į prancūzų kalbą išvertė Marielle Vitureau. 2003. *L'année des muguets*. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines *Des âmes dans le brouillard*. Presses universitaires de Caen).
- Kondrotas, Saulius Tomas. 1981. *Žalčio žvilgsnis*. Vilnius: Baltos lankos. (Į prancūzų kalbą išvertė Ugnė Karvelis. 1992. *L'ombre du serpent*. Paris: Editions Albin Michel).
- LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas. 1976. Vinius: Mokslas.
- TLFi – (pranc. *Trésor de la langue française informatisé*). Elektroninis prancūzų kalbos žodynas.

Literatūros sąrašas

- Andersen, Hanne Leth. 1996. Verbes parenthétiques comme marqueurs discursifs. *Dépendance et intégration syntaxique: subordination, coordination, connexion*. Claude Muller, éd. Tübingen: Niemeyer. 307–315.
- Avanzi, Mathieu. 2009. La prosodie des verbes parenthétiques en français parlé. *Linx* 61, 131–144.
- Brinton, Laurel J. 2008. *The Comment clause in English: Syntactic Origins and Pragmatic Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Biber, Douglas, Stig Johansson, Geoffrey Leech, Susan Conrad, Edward Finegan. 1999. *Longman grammar of spoken and written English*. London: Longman.
- Bielinskienė, Agnė. 2009. Relevancijos teorija ir diskurso jungtukų bei jungiamųjų žodžių pragmatika. *Kalbų studijos* 15, 52–62.
- Blanche-Benveniste, Claire. 1989. Constructions verbales ‘en incise’ et rection faible des verbes. *Recherches sur le français parlé* 9, 53–73.
- Blanche-Benveniste, Claire. 2002. Auxiliaires et degrés de ‘verbalité’. *Syntaxe & Sémantique* 1 (3), 75–97.
- Bonne, Annie. 1996. Les complétives et la modalisation. *Dépendance et intégration syntaxique: subordination, coordination, connection*. Claude Muller, éd. Tübingen: Niemeyer. 45–51.
- Charaudeau Patrick & Dominique Maingueneau. 2002. *Dictionnaire d'analyse du discours*. Paris: Seuil.
- Deulofeu, José & Jean Véronis. 2002. L'utilité du recours au corpus pour rendre compte des différences entre les locuteurs du Sud et du Nord de la France dans l'emploi du morphème *que* en langue parlée. *Romanistische Korpuslinguistik: Korpora und gesprochene Sprache / Romance Corpus Linguistics: Corpora and Spoken Language*. Claus D. Pusch & Wolfgang Raible, éd. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 377–392.

- Dostie, Gaétane. 2004. *Pragmaticalisation et marqueurs discursifs. Analyse sémantique et traitement lexicographique*. Bruxelles: De Boeck-Duculot.
- Fernandez, Jocelyne. 1994. *Les particules énonciatives*. Paris: PUF.
- Gachet, Frédéric. 2009. Les verbes parenthétiques: un statut syntaxique atypique? *Linx* 61, 13–29.
- Greidanus, Tine. 1990. *Les constructions verbales en français parlé. Etude quantitative et descriptive de la syntaxe des 250 verbes les plus fréquents*. Tübingen: Niemeyer.
- Hansen, Maj-Britt Mosegaard. 1995. Marqueurs métadiscursifs en français parlé: l'exemple de *bon* et *bien*. *Le français moderne*, LXIII: 1, 20–41.
- Kronning, Hans. 1988. Modalité, politesse et concession: *je dois dire que* p. *Opérateurs syntaxiques et cohésion discursive. Actes du IVe Colloque Slavo-Romane*. Henning Nølke, éd. Copenhague: Nyt Nordisk Forlag. 99–112.
- Kronning, Hans. 1996. *Modalité, cognition et polysémie: sémantique du verbe modal devoir*. Uppsäl/Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Miliūnaitė, Rita. 2005-11-16 skaitytas pranešimas: *Vaikų ir jaunimo literatūros vertimas. Interneto priedas*: <http://www.llvs.lt/?recensions=37&comments>. Žiūrėta: 2014 09 05.
- Pusch, D. Claus. 2003. Verbes recteurs faibles en occitan. *Actas del XXIII Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románica* 23. 2001. Salamanca, Vol. 2, Tomo 2, 2003. Fernando Sánchez Miret, éd. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 247–258.
- Pusch, D. Claus. 2007. *Faut dire*: variation et sens d'un marqueur parenthétique entre connectivité et (inter)subjectivité. *Langue française* 154 (2), 29–44.
- Schneider, Stefan. 2007. Les clauses parenthétiques réduites en français, italien et espagnol. Une analyse pragmatique fondée sur des corpus de la langue parlée. *Actes du XXIVe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes. Aberystwyth, 2–5 août 2004. Volume 3*. David Trotter, éd. Tübingen: Niemeyer. 423–432.
- Schneider, Stefan. 2009. Les clauses parenthétiques dans les textes de la Nouvelle-France du 17e et du 18e siècle: aspects pragmatiques, syntaxiques et diachroniques. *Linx* 61, 87–102.
- Sueur, Jean P. 1981. Les verbes modaux, sont-ils ambigus? *La notion sémantico-logique de modalité*. Jean David & Georges Kleiber, éd. Paris: Klincksieck. 165–180.
- Usonienė, Aurelija. 2012. Komplementiniai predikatai ir jų multifunkcionalumas: lietuvių kalbos tekstynais paremtas tyrimas. *Darbai ir Dienos* 58, 223–233.
- Venier, Federica. 1991. *La modalizzazione assertiva. Avverbi modali e verbi parentetici*. Milano: Franco Angeli.
- Vincent, Diane. 1993. *Les ponctuels de la langue et autres mots du discours*. Québec: Nuit Blanche.

CTL_{FR-LT} patekstinio metaduomenys

Nr.	Trumpinys	Autorius/ vertėjas	Pavadinimas	Spaustuvė	Vieta/ Metai/ Puslapių skaičius
1	1BarberyElegOrigFr	Muriel Barbery	<i>L'élégance du hérisson</i>	Éditions Gallimard	Paris, 2006, p. 356
	1BarberyElegTradLt	Eglė Juciūnaitė	<i>Ežio elegancija</i>	Gimtasias žodis	Vilnius, 2010, p. 398
2	2BeigbederAmouOrigFr	Frédéric Beigbeder	<i>L'amour dure trois ans</i>	Grasset	Paris 1997, p. 194
	2BeigbederAmouTradLt	Akvilė Melkūnaitė	<i>Meilė trunka trejus metus</i>	Tyto alba	Vilnius, 2002, p. 142
3	3BernheinCoupOrigFr	Emmanuèle Bernhein	<i>Un coupe</i>	Éditions Gallimard	Paris, 1987, p. 94
	3BernheinCoupOrigLt	Vilhelmina Vitkauskienė	<i>Jis ir jo žmona</i>	Alma littera	Vilnius, 1995, p. 140
4	4BessonArriOrigFr	Philippe Besson	<i>L'arrière Saison</i>	Éditions Julliard	Paris, 2002, p. 191
	4BessonArriTradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Rudenėjant</i>	Žara	Vilnius, 2007, p. 164
5	5BessonFrèrOrigFr	Philippe Besson	<i>Son Frere</i>	Éditions Julliard	Paris, 2001, p. 152
	5BessonFrèrOrigLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Jo brolis</i>	Žara	Vilnius, 2005, p. 152
6	6BessonGarçOrigFr	Philippe Besson	<i>Un garçon d'Italie</i>	Éditions Julliard	Paris, 2003, p. 221
	6BessonGarçTradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Vaikinas iš Italijos</i>	Žara	Vilnius, 2005, p. 176
7	7BessonJourOrigFr	Philippe Besson	<i>Les jours fragiles</i>	Éditions Julliard	Paris, 2004, p. 188
	7BessonJourTradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Trapios dienos</i>	Žara	Vilnius, 2007, p. 168
8	8BourrinJeuOrigFr	Jeanne Bourrin	<i>Le jeu de la tentation</i>	Éditions de La Table Ronde	Paris, 1981, p. 445
	8BourrinJeuTradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Pagundų verpetas</i>	Žara	Vilnius, 2011, p. 480
9	9CamusPestOrigFr	Albert Camus	<i>La Peste</i>	Éditions Gallimard	Paris, 1947, p. 339
	9Maras5CamusPest TradLt	Rožė Jankevičiūtė	<i>Maras</i>	Valstybinis leidybos centras	Vilnius, 1994, p. 300

10	10ChâteletFemmOrigFr	Noëlle Châtelet	<i>La femme coquelicot</i>	Editions Stock	Paris, 1997, p. 168
	10ChâteletFemmTradLt	Aldona Merkytė	<i>Moteris aguona</i>	Vaga	Vilnius, 2002, p. 87
11	11ErnauxFemmOrigFr	Annie Ernaux	<i>La femme gelée</i>	Éditions Gallimard	Paris, 1987, p. 181
	11ErnauxFemmTradLt	Vilhelmina Vitkauskienė	<i>Sustingusi moteris</i>	Žaltvykslė	Vilnius, 1994, p. 240
12	12ErnauxPlacOrigFr	Annie Ernaux	<i>La place</i>	Éditions Gallimard	Paris, 1986, p. 114
	12ErnauxPlacTradLt	Vilhelmina Vitkauskienė	<i>Vieta gyvenime</i>	Žaltvykslė	Vilnius, 1994, p. 94
13	13FermineNeigOrigFr	Maxence Fermine	<i>Neige</i>	Éditions Arléa	Paris, 1999, p. 96
	13FermineNeigTradLt	Vytautas Bikulčius	<i>Sniegas</i>	Alma littera	Vilnius, 2005, p. 111
14	14FermineViolOrigFr	Maxence Fermine	<i>Le Violon noir</i>	Éditions Arléa	Paris, 1999, p. 126
	14FermineViolTradLt	Vytautas Bikulčius	<i>Juodasis smuikas</i>	Alma littera	Vilnius, 2005, p. 136
15	15GavaldaConsOrigFr	Anna Gavalda	<i>La Consolante</i>	Le Dilletante	Paris, 2008, p. 637
	15GavaldaConsTradLt	Nijolė Simona Pukinskaitė	<i>Guodėja</i>	Alma littera	Vilnius, 2010, p. 560
16	16GounelleDieuOrigFr	Laurent Gounelle	<i>Dieu voyage toujours incognito.</i> p.140	Éditions Anne Carrière	Paris, 2010, p. 425
	16GounelleDieuTradLt	Lina Perkauskytė	<i>Dievas visada keliauja incognito.</i> p.112	Alma littera	Vilnius, 2012, p. 360
17	17GounelleHommOrigFr	Laurent Gounelle	<i>L'homme qui voulait être heureux</i>	Éditions Anne Carrière	Paris, 2008, p. 220
	17GounelleHommTradLt	Erika Sabaliauskaitė	<i>Laimingas žmogus</i>	Alma littera	Vilnius, 2010, p. 168
18	18GrangéForéOrigFr	Jean-Christophe Grangé	<i>La forêt des mânes</i>	Éditions Albin Michel	Paris, 2009, p. 512
	18GrangéForéTradLt	Marija Bogušytė	<i>Sielų miškas</i>	Baltos lankos	Vilnius, 2012, p. 536
19	19GuèneKiffOrigFr	Faïza Guène	<i>Kiffe kiffe demain</i>	Hachette Littératures	Paris, 2004, p. 193
	19GuèneKiffTradLt	Erika Sabaliauskaitė	<i>Rytoj pats tas</i>	Alma littera	Vilnius, 2006, p. 166

20	20KarvelisDemaOrigLt	Ugnė Karvelis	<i>Demain il n'y aura plus de trains</i>	Éditions de la Différence	Paris, 1991, p. 322
	20KarvelisDemaTradFr	Ugnė Karvelis	<i>Rytoj traukinių nebus</i>	Vaga. Autorizuotas vertimas iš FR į LT	Vilnius, 1997, p. 191
21	21KristofC'estOrigFr	Agota Kristof	<i>C'est égal</i>	Éditions Seuil	Paris, 2005, p. 106
	21KristofC'estTradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Man tas pats (Apsakymai)</i>	Alma littera	Vilnius, 2005, p. 109
22	22KristofGranOrigFr	Agota Kristof	<i>Le Grand cahier</i>	Éditions Seuil	Paris, 1986, p. 183
	22KristofGranTradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Storas sąsiuvinis</i>	Alma littera	Vilnius, 2004, paimta iš romanų trilogijos <i>Storas sąsiuvinis</i> , p. 5–146
23	23KristofPreuOrigFr	Agota Kristof	<i>La preuve</i>	Éditions, Seuil	Paris, 1988, p. 186
	23KristofPreuTradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Įrodymas</i>	Alma littera	Vilnius, 2004, paimta iš romanų trilogijos <i>Storas sąsiuvinis</i> , p. 147–282
24	24KristofTroiOrigFr	Agota Kristof	<i>Le troisième mensonge</i>	Éditions, Seuil	Paris, 1991, p. 162
	24KristofTroiTradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Trečiasis melas</i>	Alma littera	Vilnius, 2004, paimta iš romanų trilogijos <i>Storas sąsiuvinis</i> , p. 283–402
25	25MaaloufPériOrigFr	Amin Maalouf	<i>Le périple de Baltassare</i>	Editions Grasset	Paris, 2000, p. 506
	25MaaloufPériTradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Baltazaro kelionės</i>	Žara	Vilnius, 2010, p. 396
26	26MaaloufRochOrigFr	Amin Maalouf	<i>Le rocher de Tanios</i>	Grasset	Paris, 1993, p. 280
	26MaaloufRochTradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Tanijo uola</i>	Alma littera	Vilnius, 2003, p. 240

27	27NothombStupOrigFr	Amélie Nothomb	<i>Stupeur et tremblements</i>	Éditions Albin Michel	Paris, 2001, p. 186
	27NothombStupTradLt	Dainius Gintalas	<i>Baimė ir drebėjimas</i>	Alma littera	Vilnius, 2005, p. 112
28	28SamTribOrigFr	Anna Sam	<i>Les tribulations d'une cassière</i>	Éditions Stock	Paris, 2008, p. 190
	28SamTribTradLt	Erika Sabaliauskaitė	<i>Kasininkės vargai ir nuotykių</i>	Baltos lankos	Vilnius, 2009, p. 125
29	29SchmittEnfaOrigFr	Éric-Emmanuel Schmitt	<i>L'enfant de Noé</i>	Éditions Albin Michel	Paris, 2004, p. 120
	29SchmittEnfaTradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Berniukas Nojus</i>	Alma littera	Vilnius, 2006, p. 152
30	30SchmittOscaOrigFr	Éric-Emmanuel Schmitt	<i>Oscar et la Dame rose</i>	Éditions Albin Michel	Paris, 2002, p. 99
	30SchmittOscaTradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Oskaras ir ponija Rožė</i>	Alma littera	Vilnius, 2005, p. 87
31	31SzalowskiFroiOrigFr	Pierre Szalowski	<i>Le froid change la trajectoire des poissons</i>	Éditions Hurtubise	Montréal, 2007, p. 296
	31SzalowskiFroiTradLt	Eglė Juciūnaitė	<i>Šaltis keičia žuvyčių trajektoriją</i>	Gimtasis žodis	Vilnius, 2012, p. 256
32	32VianHerbOrigFr	Boris Vian	<i>L'herbe rouge</i>	Éditions Jean-Jacques Pauvert	Paris, 1950, p. 188
	32VianHerbTradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Raudona žolė</i>	Žara	Vilnius, 2007, p. 160

CTL_{FR-LT} patekstinio dydis

Pavadinimas	Originalas Žodžių sk.	Vertimas Žodžių sk.	Iš viso žodžių	Eilučių sk.
CTL _{FR-LT}	1 230 942	910 910	2 141 852	105 104

Multifunctionality of the verb *devoir* ‘must’ and *falloir* ‘need’ based constructions: a contrastive corpus-based study of French and Lithuanian

Vita Valiukienė

Summary

The present study examines the morphosyntactic features and functions of the constructions *je dois dire (que)* ‘I must say (that)’ and *(il) faut dire (que)* ‘it is necessary to say (that)’ in French and their correspondences in Lithuanian. The study is corpus-based and the data have been retrieved from the bidirectional parallel corpus $CTL_{FR-LT-FR}$. The thorough semantic functional analysis of the construction *je dois dire (que)* ‘I must say (that)’ in the CTL_{FR-LT} shows that the verbs *devoir* ‘must’ and *dire* ‘say’ clearly express the meanings of necessity and saying. However, in initial position the construction with the complementizer *que* ‘that’ represents a lexical variant and may not be functionally transparent. Its functional indeterminacy may be clarified by its prosodic realizations. The conceptual meanings of the verbs *devoir* ‘must’ and *dire* ‘say’ in the construction *je dois dire (que)* ‘I must say (that)’ are bleached and the construction may function as a marker that initiates conversation with the addressee, expresses the author’s argumentation and links clauses or parts of discourse. In initial and medial position, it may hedge an utterance or modify a word or a phrase. Thus the construction *je dois dire (que)* ‘I must say (that)’ is not primary in the communicative structure of the sentence and functions as a marker of author stance. The construction *(il) faut dire (que)* ‘it is necessary to say (that)’ is less frequent in the CTL_{FR-LT} and displays minor structural variation. It shows traces of parentheticalization, namely deverbalization (omission of the formal subject *il*), omission of the complementizer *que* ‘that’, syntactic mobility in the sentence, semantic bleaching of the verbs *falloir* ‘need’ and *dire* ‘say’, alternation with mental verbs (Pusch 2007), interpersonal and intertextual functions. The structure *(il) faut dire + NP* ‘it is necessary + NP’ clearly expresses the meaning of necessity to say. The Lithuanian constructions *turiu pasakyti/pripažinti* ‘I must say/admit’ and *reikia pasakyti/pripažinti* ‘it is necessary to say/admit’ in the CTL_{LT-FR} are not statistically significant and functionally they do not differ from the equivalent constructions in French. The data in the $CTL_{FR-LT-FR}$ and the CCLL (Contemporary Corpus of the Lithuanian Language) reveal that the constructions under study are not dominant either in French or Lithuanian but possible in authentic language use. Although the generalizations made above should be corroborated by more empirical data, the present study contributes to the research on parenthetical constructions in French and Lithuanian and can be supplemented by the analysis of the constructions in academic discourse.

La multifonctionnalité des constructions françaises avec les verbes *devoir* et *falloir* : étude basée sur un corpus français-lituanien

Vita Valiukienė

Résumé

Le Corpus parallèle de Textes Littéraires $CTL_{FR-LT-FR}$ comportant deux composantes CTL_{FR-LT} et CTL_{LT-FR} a montré que les tournures *je dois dire (que)* et *(il) faut dire (que)* ne sont pas extrêmement fréquentes dans le français écrit mais suffisamment présentes pour permettre la description de leur variation structurale et l'analyse des sens qu'elles peuvent exprimer.

Comme les deux verbes *devoir* et *falloir* peuvent véhiculer une obligation et une nécessité il fallait donc s'attendre à trouver un certain nombre d'occurrences qui expriment une modalité déontique. Les occurrences qui étaient classifiées comme appartenant à l'usage déontique correspondent à la structure *(il) faut dire/je dois dire +NP*, tandis que les autres suivent le schéma *(il) faut/je dois dire+Ø* et ont une valeur parenthétique. Pour l'identification de la valeur des structures *(il) faut dire/je dois dire que+CP* l'analyse prosodique aurait pu être bien pertinente.

Au niveau morphosyntaxique les unités analysées s'apparentent beaucoup à des constructions parenthétiques par leur érosion sémantique, liberté de position, variabilité morphologique (présence ou absence du pronom *il*, du complémentateur *que*). Sur le plan pragmatique elles peuvent fonctionner comme connecteurs textuels portant la relation d'adversativité et par leur pouvoir énonciatif multifonctionnel elles ressemblent aux adverbes modalisateurs. Les indices énumérés ci-dessus peuvent être interprétés comme marqueurs de la pragmatization des unités *je dois dire (que)* et *(il) faut dire (que)* en français.

Ce travail se veut une modeste contribution à l'étude de telles structures dont le vaste inventaire d'occurrences dans le français reste à être décrit de manière systématique.

Įteikta 2014 m. liepos mėn.